

безпеки та цивільного захисту і визначає напрями державної політики щодо гарантування захищеності життєво важливих для держави, суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина. Такий документ, на нашу думку, має формуватися за результатами оцінки стану кримінологічної ситуації, а також ризиків і загроз в умовах ведення «гібридної війни» й передбачати:

- правове забезпечення правоохоронної діяльності;
- удосконалення системи боротьби зі злочинністю;
- запобігання злочинам, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями;
- забезпечення громадської безпеки та правопорядку;
- удосконалення діяльності органів виконання покарань та пробації, запобігання рецидивній злочинності;
- кадрове, наукове, інформаційно-технічне забезпечення правоохоронної діяльності.

Список використаних джерел

1. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон від 18 січ. 2018 р. № 2268-VIII. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>.

2. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-zatverddiv-strategiyu-nacionalnoyi-bezpek-63577>.

3. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ : ДНДІ МВС України, 2020. 79 с.

4. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України.* URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Вознюк Андрій Андрійович,

завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ЗЛОЧИННЕ ЛІДЕРСТВО В ПРОЄКТІ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Анотація. Здійснено критичний аналіз статті 5.1.3. «Злочинне лідерство» проєкту нового Кримінального кодексу України, виявлено її проблемні питання та запропоновано шляхи їх розв'язання. Співставлено положення нового концептуального підходу до

кримінально-правового забезпечення протидії кримінальним авторитетам з чинними кримінально-правовими нормами, передбаченими ст. 255-1 (Встановлення або поширення злочинного впливу) та ст. 255-2 (Організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці)) КК України.

Ключові слова: злочинне лідерство, злочинна організація, злочинна діяльність, кримінальний авторитет, злочинний вплив, організована злочинність.

Автори проекту нового Кримінального кодексу України (далі – проекту) під час розробки системи кримінально-правових заборон, що стосуються представників організованих кримінально протиправних об'єднань не залишили поза увагою питання відповідальності кримінальних авторитетів. З цієї метою в розділі 5.1. – «Злочини проти безпеки суспільства від діяльності злочинних організацій» розміщено статтю 5.1.3. «Злочинне лідерство». Відповідно до цієї статті *особа, яка:*

а) запровадила правила поведінки для учасників однієї чи кількох злочинних організацій чи поширила їх на інших осіб,

б) одноосібно або за участі інших осіб примусила до дотримання таких правил,

в) представила злочинну організацію у перемовинах з іншими особами щодо злочинної діяльності,

г) організувала зібрання представників злочинних організацій чи осіб, які виступають від імені чи в інтересах груп, які мають ознаки злочинних організацій,

д) розпорядилась застосувати насильство або інші заходи впливу щодо учасника злочинної організації чи особи, яка протидіє злочинній організації, або

е) розпорядилась формуванням та витратами спільних активів однієї чи кількох злочинних організацій,–

вчинила злочин 5 ступеня.

Стаття 5.5.2. проекту, очевидно, є альтернативою чинним кримінально-правовим нормам, передбаченим ст. 255-1 (Встановлення або поширення злочинного впливу) та ст. 255-2 (Організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці)) КК України. Запропонований авторами проекту новий концептуальний підхід до кримінально-правового забезпечення протидії кримінальним авторитетам видається таким, що має суттєві недоліки.

1. Серйозною вадою виглядає **обмеження злочинного лідерства лише межами злочинних організацій** (за таких обставин воно не стосується злочинного лідерства серед інших злочинних об'єднань чи поодиноких злочинців).

2. Буквальне тлумачення такої форми об'єктивної сторони цього злочину як *«запровадила правила поведінки для учасників однієї чи кількох злочинних організацій чи поширила їх на інших осіб»* (п. «а»

ст. 5.1.3. проекту) свідчить про те, що **такі правила можуть бути як законними, так і протиправними**. З огляду на зазначене для роз'яснення змісту цієї форми об'єктивної сторони варто застосувати обмежувальне тлумачення, тобто очевидно, що йде мова про правила, які не передбачені законодавством. Загальновідомо що законні правила виконання та відбування покарання засудженими учасниками злочинних організацій закріплені у положеннях кримінально-виконавчого законодавства. Натомість у злочинному світі існують свої правила – так звані «поняття». До них можна віднести: поділ кримінальних авторитетів на «ворів в законі», «положенців», «смотрящих»; здійснення ними неформальної влади на певній території; розподіл сфер злочинного впливу; визначення злочинних каст, в яких перебувають засуджені, зокрема «мужиків», «козлів», а також переведення з однієї касту в іншу за вчинення дій, які виходять за межі злочинської моралі; збирання із засуджених і розподіл серед них коштів, зокрема здобутих кримінально протиправним шляхом, забезпечення наповнення «общака»; вирішення спорів, які виникали між засудженими, використовуючи неписані кримінальні закони («поняття») виступаючи в таких випадках у ролі «мирового судді» та визначення обґрунтованості претензій, а також прийняття рішення про покарання винуватця тощо.

З огляду на зазначене з метою однозначного та буквального тлумачення зазначених правил варто уточнити що вони не передбачені законом.

3. Найбільш дискусійними видаються положення про організацію зібрання представників злочинних організацій чи осіб, які виступають від імені чи в інтересах груп, які мають ознаки злочинних організацій» (п. «г» ст. 5.1.3. проекту).

По-перше, концепція авторів проекту поки що стосується лише відповідальності за організацію зібрання представників злочинних організацій. А як же бути з відповідальністю за **участь в такому зібранні?**

По-друге, для позначення учасників злочинного зібрання у статті використано терміни «представник злочинної організації» та «особа, яка виступає від імені чи в інтересах групи, яка має ознаки злочинних організацій».

Вживання терміну **«представник злочинної організації»** означає, що для того, щоб довести наявність представництва, насамперед слід буде довести факт існування злочинної організації. Натомість факт існування злочинної організації можна підтвердити у випадку засудження учасників злочинної організації за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 5.5.1 проекту (без рішення суду особу проблемно буде визнати представником злочинної організації).

Щодо **особи, яка виступає від імені чи в інтересах групи, яка має ознаки злочинних організацій**, то це може бути як учасник такої групи, так і інша особа. Водночас під такою групою очевидно слід

розуміти злочинну організацію, яка має усі необхідні ознаки, або організовану групу, яка має окремі ознаки злочинної організації. Учасники цих злочинних об'єднань ймовірно ще не засуджені, однак в правоохоронних органах є докази усіх або окремих їх ознак.

По-третє, у злочинному зібранні беруть участь не обов'язково лише учасники злочинних організацій. Це можуть бути, наприклад, учасники організованих груп або кримінальні авторитети.

По-четверте, як видається, найбільша проблема діяння, яке стосується злочинного зібрання, полягає в тому, що *без мети такого зібрання, пов'язаної з кримінально протиправною діяльністю, вказаний захід не можна визнати злочином*, оскільки він не завжди є суспільно небезпечним. Наприклад, не можна криміналізувати зібрання представників злочинних організацій для спільного відпочинку, полювання, святкування певної події тощо. У випадку зі злочинним зібранням акцент слід робити на меті такого зібрання, яка ймовірно має бути пов'язана з кримінально протиправною діяльністю.

4. Щодо п. «д» ст. 5.1.3. проекту – *«розпорядилась застосувати насильство або інші заходи впливу щодо учасника злочинної організації чи особи, яка протидіє злочинній організації»* варто зазначити, що на практиці застосування насильства або інших заходів впливу не обов'язково відбувається у відношенні до учасника злочинної організації чи особи, яка протидіє злочинній організації. Це може бути будь-яка особа, яка не обов'язково вчиняє протидію (наприклад, з неї вирішили «вбити») певні кошти або її побиття замовлено певним суб'єктом).

5. *Перелік дій, які пропонується криміналізувати у ст. 5.1.3. проекту, не охоплює усіх проявів злочинного лідерства*, що мають місце на практиці. У цьому випадку концепція злочинного впливу має більший потенціал. До злочинного лідерства не можна віднести, наприклад, організацію чи координацію кримінально протиправної діяльності на певній території або сприяння їй, учинені кримінальним авторитетом, якщо в таких діях відсутній склад певного кримінального правопорушення. Під час координації кримінально протиправної діяльності кримінальні авторитети можуть навіть не знати хто, коли, де, в який спосіб і щодо кого вчинить кримінальний проступок чи злочин, що фактично унеможливорює притягнення їх до відповідальності як співучасників того чи іншого кримінального правопорушення.

В основі концепції злочинного лідерства має бути організація, координація чи сприяння кримінально протиправній діяльності в цілому, а не окремим кримінальним правопорушенням, тобто та ж сама концепція, що закладена під час криміналізації злочинного впливу. Інакше зазначена норма буде не усувати прогалини в забезпеченні кримінально-правової охорони суспільних відносин від діяльності кримінальних авторитетів, а, навпаки,

створювати нові (наприклад, невиврадану конкуренцію кримінально-правових норм).

6. Важливо звернути увагу на кваліфікацію дій осіб, які надають допомогу кримінальним авторитетам. Наприклад, особа заподіяла легкі тілесні ушкодження на прохання злочинного авторитета. Фактично така допомога не завжди може підпадати під пособництво злочинному лідерству. Не достатньо обґрунтовано видається кваліфікація дій таких суб'єктів за загальними нормами (наприклад, як кримінальне правопорушення проти здоров'я особи. Тож варто розглянути гіпотезу щодо доцільності криміналізації діянь осіб, які надають кримінально протиправну допомогу злочинним лідерам в окремій статті. Наприклад, в ст. 5.1.4 проекту.

Денисов Сергій Федорович,

професор кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Сердюк Павло Павлович,

заступник начальника аналітичного відділу підготовки прокурорів Тренінгового центру прокурорів України, доктор юридичних наук, професор

СУБ'ЄКТИВНІ ФАКТОРИ ЗЛОЧИННОСТІ

Анотація. У тезах наводяться аргументи, у яких підкреслюється наукова слабкість концепції суб'єктивних факторів злочинності, за якою ховається чимало окремих теорій детермінант злочинності, як у минулому, так і у сучасній кримінологічній теорії та практиці.

Summary. The theses provide arguments that emphasize the scientific weakness of the concept of subjective factors of crime, which hides many separate theories of the determinants of crime, both in the past and in modern criminological theory and practice.

Ключові слова: концепція, причини злочинності, причина окремого злочину, суб'єктивні причини злочинності.

Гідним внеском у скарбничку кримінологічних помилок була й залишається концепція суб'єктивних факторів злочинності, в якій вони підкреслювалися як безпосередні причини поведінки людей. Твердження, що причини злочинності суб'єктивні за характером, а загальні суб'єктивні причини є відображенням матеріального буття суспільства, індивідуальні ж суб'єктивні причини – це індивідуальна свідомість людини, її мораль тощо [1, с. 128–129], просто ігнорує те,